

Головня А. В.,

*кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри англійської філології та перекладу
Національного авіаційного університету*

Тертична О. І.,

*здобувач вищої освіти факультету лінгвістики та соціальних комунікацій
Національного авіаційного університету*

СИНЕСТЕЗІЯ ЯК РІЗНОВИД МЕТАФОРИ (НА МАТЕРІАЛІ ДЖОАН ГАРРІС «ШОКОЛАД»)

Анотація. У статті досліджено феномен синестезії як різновиду метафори, проілюстрованого у романі Джоан Гарріс «Шоколад». Синестезію – стан, коли стимуляція одного сенсорного чи когнітивного шляху призводить до автоматичних, мимовільних переживань у другому сенсорному чи когнітивному шляху, – Джоан Гарріс використовує не лише для сенсорного збагачення твору, а і як глибинний метафоричний засіб. Це явище збагачує розповідь, змішуючи почуття, створюючи яскраві мультисенсорні переживання, які відображають глибші емоційні та психологічні реалії. У романі «Шоколад» Дж. Гарріс використовує синестетичні описи, щоб подолати звичайні чуттєві межі, покращуючи таким чином емоційний ландшафт роману. Головна героїня, Віанна Рошер, відчуває світ в унікальній синестезійній манері, де аромати мають кольори, а смаки викликають звуки. Це чуттєве переплетення є не просто стилістичним засобом, а і виконує важливу метафоричну мету, підкреслюючи інтенсивні та часто невисловлені емоції героїв. Наприклад, такі описи, як «золотисто-коричневий аромат» або «теплий смак весняного дня» не тільки чуттєво стимулюють, але й наповнюють розповідь глибшим відчуттям тепла та емоційності. Ці синестетичні метафори є ключовими у формуванні лексичних і семантичних шарів тексту, подібно до того, як концептуальні основи в поезії впливають на емоційну та когнітивну активність читачів. У своєму романі Гарріс демонструє, як синестетичний досвід може віддзеркалювати та посилювати емоційні стани героїв, залучаючи читача. Крім того, використання синестезії підкреслює розмиті межі між реальністю та сприйняттям, ілюструючи, як наші органи чуття формують наш досвід і взаємодію зі світом. Метафоричне використання Джоан Гарріс синестезії у романі спонукає читачів переглянути буденність, змушуючи глибше оцінити взаємозв'язок наших чуттєвих переживань.

Ключові слова: синестезія, метафора, метафоричне мислення, синестетична метафора, когнітивна метафора.

Актуальність проблеми. Номенклатура сенсорних відчуттів безмежна, але серед них виділяються базові відчуття, які в процесі філогенезу набули стійку другосигнальну (мовну, словесну) фіксацію. У цій роботі нас цікавлять подібні узусальні смислові-словесні одиниці на прикладі книги «Шоколад» Джоан Гарріс, яка з цієї точки зору ще не була розглянутою.

Аналіз останніх досліджень і публікацій з досліджуваної проблематики свідчить про те, що явище синестезії не набуло однозначного тлумачення серед науковців, хоча проблема синестезії та синестетичного світосприйняття досліджувалася низкою як вітчизняних, так і зарубіжних науковців.

Визначення мети та основних завдань дослідження:

1. Проаналізувати основні підходи до трактування поняття синестезія;

2. Охарактеризувати різновиди синестезій;

3. Описати етапи проведення дослідження;

4. Розглянути синтезію емоційних станів.

Мета роботи: дослідити явище синестезії та її зв'язок з метафоричним мисленням.

– Проаналізувати, як синестезія проявляється в романі Джоан Гарріс «Шоколад» і як вона сприяє розвитку метафоричного мислення у читачів.

– Визначити роль синестезії у створенні багатшарових образів, сенсорного досвіду та емоційного резонансу в романі.

– Розглянути, як синестетичні метафори в «Шоколаді» розширюють межі мови та дозволяють читачам виходити за рамки буквального значення слів.

– Дослідити культурні та психологічні наслідки синестезії та метафоричного мислення, які розкриваються в романі.

Вклад основного матеріалу дослідження. Синестезія визначається як феномен, пов'язаний з особливостями фізіології, які зумовлюють нестандартний спосіб перцепції, коли у відповідь на стимул для одного каналу сприйняття одночасно реагують ще один або кілька сенсорних каналів (наприклад, *кольоровий слух*) [1].

Відчуття, що переживаються суб'єктом під час цього, як правило, мають велику кількість варіацій та індивідуальних особливостей. Синестезія як предмет дослідження нині має яскраво виражений полідисциплінарний характер. Найбільш активно дослідження ведуться в галузі нейрофізіології та психології (J. Simner, J. Ward, K. J. Barnett, B. Meier, R. Rouw та ін.) [2; 3].

Синестетичні відчуття можуть знайти відображення в мові, стаючи, таким чином, об'єктом наукового інтересу лінгвістів. Прояви синестезії лише на рівні мови дуже різноманітні. Багато досліджень присвячено сенсорним асоціаціям з мовними одиницями різного порядку, де лінгвістична складова обмежується типом стимулу (фонемі, графемі, слова та ін) наприклад:

– графемноколірна синестезія;

Графемноколірна синестезія – це один з видів синестезії, де особа сприймає літери або цифри як відображення певних кольорів. Дослідження в цій області зосереджуються на розумінні того, як саме відбувається цей перехід від символу до кольору та як це впливає на сприйняття тексту та письмової мови у синестетів. Ось деякі аспекти графемноколірної синестезії:

– Психологічні аспекти: досліджують, як синестетичні сприйняття літер і чисел впливають на психічні процеси синестетів. Наприклад, як кольорові асоціації з літерами можуть впливати на запам'ятовування тексту чи розуміння інформації [4].

– Мозкові механізми: аналізують, яким чином мозок обробляє інформацію про літери та кольори у синестетів. Це може включати вивчення активності різних мозкових областей під час сприйняття тексту та відображення кольорів.

– Вплив на навчання: досліджують, як графемноколірна синестезія може впливати на навчальний процес, зокрема на навчання читання та письма. Наприклад, які стратегії можуть бути корисними для синестетів у вивченні мови та літератури.

– Індивідуальні відмінності: вивчають різноманітність синестетичного сприйняття серед різних осіб і можливі відмінності у сприйнятті літер та кольорів. Наприклад, які фактори можуть впливати на індивідуальні кольорові асоціації з певними символами [4].

– асоціативні кореляції між звуками мови та геометричною формою або між словами та смаковими відчуттями.

Асоціативні кореляції між звуками мови та геометричною формою, а також між словами та смаковими відчуттями, є одними з цікавих аспектів синестезії, які вивчаються у психології та нейробиології. Синестезія також може реалізуватися у тексті у вигляді стилістичної фігури, побудованої з урахуванням лексики, що містить сенсорні семантичні компоненти. Найбільш загальною позицією є визначення мовної синестезії як типу метафори, у формуванні якої задіяні дві чи більше сенсорні модальності [5]. Лінгвістичне розуміння синестезії дещо відходить від традиційного визначення та стає більш інклюзивним [6].

По-перше, поряд із фігурами, що включають сенсорні компоненти різних модальностей, розглядаються поєднання з компонентами однієї модальності (*гірка насолода*). По-друге, до мовних проявів синестезії відносять також фігури, де один із компонентів зовсім не має відношення до сенсорної перцепції (*солодке бажання*).

Деякі синестетичні поєднання можна інтерпретувати у термінах наративного еліпсису. На відміну від граматичного та риторичного еліпсису наративний еліпсис визначається як відсутність у оповіданні деяких елементів, необхідних для розуміння (інтерпретації) тексту, що створює певну «напругу» в читача. Як писав К. Барнет про мову кольорів: «...таку фігуру можна побачити, наприклад, у вербальному втіленні одного з найпоширеніших типів синестезії – кореляції фонем, графем/слів з певними квітами (linguistic-colour synaesthesia в термінології)» [8].

У сонеті Артюра Рембо «Голосні» голосні звуки ототожнюються з різними кольорами (*A noir, E blanc, I rouge, U vert, O bleu*). Неможливість дати цим виразам стабільну інтерпретацію змушує припустити, що ми маємо справу з наративним еліпсисом. У цьому випадку необхідно зануритися у контекст. Що, власне, і відбувається в сонеті Рембо: кожна голосна прив'язується до конкретної ситуації, де у тій чи іншій формі фігурує заявлений колір. Так *i* заявлена як червона, ототожнюється зі згустком крові, сміхом прекрасних губ. Голосна *E*, заявлена як біла, асоціюється з парою, крижаними вершинами, літніми парасольками від сонця [7].

Вирази *E blanc, I rouge* навряд чи можна інтерпретувати як метафори in absentia: за білим кольором не відновлюється літня парасолька чи пара, тобто те, з чим ототожнюється голосна. На відміну, наприклад, від поєднань з уособленням – *зеленоока ніч*, де за визначенням «зеленоока» відновлюється одухотворена

істота. Зв'язок голосних з квітами у Рембо інтерпретується деякими дослідниками зовсім інакше, як, наприклад, дитяча асоціація з кольором кубиків з літерами, якими він грався будучи дитиною – зв'язок не мовний, що має відношення до індивідуального досвіду, який може бути основою для побудови метафор. Проте факт наявності наративного еліпсису як стилістичного прийому у висловлюваннях типу *E blanc, I rouge* здається нам очевидним [7].

Проаналізувавши роман «Шоколад» Джоан Гарріс вважаємо, що автор демонструє різні типи синестезії через способи, якими головна героїня, Віанна Рошер, сприймає світ.

– **Кольорова синестезія:** Віанна відчуває смаки та аромати шоколаду не лише на рівні смакових рецепторів, але й уявляє їх у формі кольорів. Наприклад, вона описує «темно-бурштиновий смак гіркого шоколаду».

Автор вдало використовує кольорову синестезію для передачі сенсорних вражень. Уявлення про «темно-бурштиновий смак гіркого шоколаду» дозволяє не лише передати смак гіркоти, але й надати образу глибину і насиченість.

Кремове-білий смак молочного шоколаду. Віанна може описати смак молочного шоколаду як «кремове-білий», що передає його ніжність і м'якість, як у кремовому десерті.

Рожевий смак малинового шоколаду. Якщо вона смакує малиновий шоколад, то може відчувати його як «рожевий», що асоціюється з фруктову свіжістю і ніжністю.

Ці описи не лише передають смакові відчуття, але й створюють візуальні образи, які поглиблюють реалізм і емоційну збагаченість роману.

– **Музична синестезія:** Автор також використовує образи музики, щоб передати смакові відчуття Віанни. Наприклад, шоколад може мати «мелодійні» або «гармонійні» відтінки, що підкреслюють його смакові якості.

Музична синестезія в романі «Шоколад» Джоан Гарріс використовується для того, щоб виразити смакові відчуття через образи музики. Наприклад, автор описує смак шоколаду як «мелодійний» або «гармонійний», що підкреслює його смакові якості:

1. **Мелодійний смак молочного шоколаду.** Шоколад може бути описаний як мелодійний, що вказує на його м'якість і ніжність, як у приємній мелодії, яка лагідно звучить.

2. **Гармонійні відтінки горіхового шоколаду.** Горіховий шоколад може мати гармонійні відтінки, що підкреслюють ідеальний баланс смаку та аромату, як гармонія музичних нот.

– **Текстурна синестезія:** В описах їжі автор використовує текстурні асоціації, які можуть нагадувати відчуття при дотику до різних поверхонь. Наприклад, шоколад може мати «повітряну» або «шовковисту» консистенцію.

Текстурна синестезія у романі «Шоколад» Джоан Гарріс дозволяє читачеві відчути не лише смаки, але й відчуття текстур при споживанні їжі, особливо шоколаду. Ось деякі приклади з описів шоколаду з різною текстурою:

– **Повітряна консистенція молочного шоколаду.** Молочний шоколад може бути описаний як той, що має «повітряну» консистенцію, що нагадує легкість та ніжність, схожу на повітряну текстуру пінного десерту.

– **Шовковиста текстура горіхового шоколаду.** Горіховий шоколад може мати «шовковисту» текстуру, яка передає відчуття гладкості і м'якості, ніби шоколад тане на язичці, залишаючи приємні відчуття.

Висновки. Можливість роботи з великою кількістю текстів може дозволити дати кількісну оцінку наявності тієї чи іншої синестетичної фігури у тексті, уточнити лексичний склад таких

фігур. Таким чином, теорія фігур як апарату аналізу для проявів синестезії дозволяє не тільки детальніше вивчити принципи її функціонування у мові, а й сформуванню новий погляд на проблему опису синестезії за допомогою лінгвостилістичного інструментарію.

Синестезія, з її різними типами і характеристиками, відкриває перед нами величезний космос творчості і сприйняття світу. Вона не лише дозволяє нам пережити ідеї та емоції унікальним способом, але й збагачує наше розуміння мистецтва, музики та літератури. Використання синестезії у творчому процесі не тільки розширює можливості виразу, але і поглиблює сприйняття, роблячи твори більш доступними і насиченими для різних аудиторій. Це явище демонструє, наскільки різноманітними та захоплюючими можуть бути шляхи вираження та сприйняття, коли вони відкривають нові горизонти для творчості та культурного розвитку.

Синестезія стає не лише засобом творчого виразу, але і механізмом, що допомагає нам краще розуміти і сприймати світ навколо. Вона перетворює звичайні сенсорні враження на багатопланові образи, які відображають наші емоції, думки та переживання унікальним способом. Синестетичні ефекти додають глибину та насиченість нашим досвідам, роблячи їх більш цікавими та емоційно змістовними.

Також важливо зазначити, що синестезія відкриває перед нами нові можливості для вивчення мозкової діяльності та сприйняття. Вона стимулює наші мислительні процеси та допомагає краще розібратися у взаємозв'язках між різними частинами мозку, які відповідають за різні типи сенсорних вражень.

У цілому, синестезія є одним з унікальних феноменів, що не тільки збагачує наші творчість і сприйняття, але й допомагає нам краще розуміти себе та світ навколо, відкриваючи нові шляхи для культурного розвитку та творчого виразу.

Щодо метонімії та метафори було показано, що питання про те, які фігури слід вважати синестетичними, варто вирішувати, мабуть, відповідно до цілей і завдань кожного конкретного дослідження, виходячи з того, що важливіше: формальні критерії (виділення словосполучень із сенсорними компонентами незалежно від контексту) або план змісту. Синестезія, як унікальне явище, що поєднує різні сенсорні враження, має значний вплив на творчий процес у мистецтві та літературі.

1. Глибші емоції і асоціації: Синестетичні образи дозволяють виражати емоції та почуття на більш глибокому рівні, оскільки вони поєднують різні сенсорні враження, що створює більш насичені та змістовні асоціації.

2. Емоційна доступність: Використання синестетичних прийомів допомагає зробити емоції та ідеї більш доступними та зрозумілими для сприйняття інших людей, оскільки вони створюють живі та насичені образи.

3. Багатозначність та виразність: Синестетичні образи відкривають нові горизонти для творчості, дозволяючи створювати багатозначні та виразні тексти чи образи, які залишаються актуальними та цікавими для різних аудиторій.

В цілому, використання синестетичних ефектів у творчому процесі сприяє створенню більш емоційно насичених та змістовних творів, які залишають глибокий слід в серцях і розумах читачів та глядачів. У романі «Шоколад» Джоан Гарріс синестезія є невід'ємною частиною сприйняття світу головною героїнею, Віанною Рошер. Через її унікальний досвід автор демонструє різні прояви синестезії, такі як асоціації слів з кольорами, графом з кольорами, чисел з формами, смаків з дотиками та звуків з рухом. Ці синестетичні пережи-

вання не лише роблять сприйняття Віанни більш багатограним, але й дозволяють їй глибше розуміти та співпереживати з іншими людьми. Синестезія в «Шоколаді» підкреслює складність і пластичність людського сприйняття. Це нагадує нам про те, що наш досвід світу є унікальним і суб'єктивним, і що існують різні способи пізнання та взаємодії з нашим оточенням.

Література:

1. Simner J. Defining Synaesthesia. *British Journal of Psychology*. 2012. Vol. 103, № 1. P. 1–15.
2. Академічний тлумачний словник української мови. URL: <http://sum.in.ua/> (дата звернення 19.08.2024)
3. *Frontiers in Human Neuroscience* / T. Grice-Jackson et al. 2017. Vol. 11. URL: <https://doi.org/10.3389/fnhum.2017.00507> (дата звернення 19.08.2024).
4. Individual Differences among Grapheme-Color Synesthetes: Brain-Behavior Correlations / E. M. Hubbard et al. *Neuron*, 2005. Vol. 45, № 6. P. 975–98.
5. Kovalenko L.A., Martynuk A.P. English container metaphors of emotions in Ukrainian translations. *Advanced education*. 2018. Issue 10. P. 190–197.
6. Ward J., Simner J. Is Synaesthesia an X-Linked Dominant Trait with Lethal Phenotype? *Perception*. 2005. Vol. 34, № 5. P. 611–623.
7. Spector F., Maurer D. Synesthesia: A New Approach to Understanding the Development of Perception. *Developmental Psychology*. 2009. Vol. 45, № 1. P. 175–189.

Holovnia A., Tertychna O. Synesthesia as a manifestation of metaphorical thinking (based on the novel “Chocolat” by Joanne Harris)

Summary. The article focuses on the phenomenon of synesthesia as a type of metaphor illustrated in Joanne Harris' novel “Chocolat”. Joanne Harris uses synesthesia, a condition where stimulation of one sensory or cognitive pathway leads to automatic, involuntary experiences in a second sensory or cognitive pathway, not only for the sensory enrichment of the work, but also as an indirect metaphorical device. This phenomenon enriches the narrative by blending the senses, creating vivid multisensory experiences that reflect deeper emotional and psychological realities. In the novel “Chocolat”, J. Harris uses synesthetic descriptions to overcome ordinary sensory boundaries, thus enhancing the emotional landscape of the novel. The main character, Vianna Rocher, experiences the world in a unique synesthetic way, where aromas have colors and tastes evoke sounds. This sensual interweaving is not just a stylistic device, but also serves an important metaphorical purpose, emphasizing the intense and often unspoken emotions of the characters. For example, descriptions such as “a golden brown aroma” or “the warm taste of a spring day” are not only sensually stimulating, but also imbue the narrative with a deeper sense of warmth and emotion. These synesthetic metaphors are key in shaping the lexical and semantic layers of the text, just as conceptual foundations in poetry affect the emotional and cognitive activity of readers. In her novel, Harris demonstrates how synesthetic experiences can mirror and amplify the characters' emotional states, engaging the reader. In addition, the use of synesthesia highlights the blurred boundaries between reality and perception, illustrating how our senses shape our experience and interaction with the world. Joanne Harris' metaphorical use of synesthesia in the novel encourages readers to reexamine the mundane, prompting a deeper appreciation of the interconnectedness of our sensory experiences.

Key words: synesthesia, metaphor, metaphoric thinking, synesthetic metaphor, cognitive metaphor.